

Agnieszka Skotnicka

*Uniwersytet Gdański**

E-mail: agnieszka.skotnicka@ug.edu.pl

ORCID: 0009-0006-4189-1374

Pytanie o pokój w czasach niepokoju: od kategorii teoretycznej ku społecznemu zaangażowaniu**

Summary

A QUESTION OF PEACE IN TIMES OF UNREST. FROM A THEORETICAL CATEGORY
TO SOCIAL ENGAGEMENT**

In the face of escalating social tensions and a lack of acceptance of diversity, values such as security and peace become crucial in social life. This article examines theoretical concepts of peace within the framework of humanistic and social thought, providing a literature review on peace-related issues based on available research, with particular emphasis on pedagogical aspects. The qualitative research approach applied in the article, based on thematic analysis, allowed for capturing significant nuances related to peace education. The analysis identified four key research areas: contexts of peace, peace education programmes, university cooperation, and its role in peace education. The findings highlight, among other aspects, the increasing importance of peace education as a fundamental element in shaping social norms and promoting values such as tolerance and social integration, which are essential for achieving social stability and harmony.

Keywords: peace, security, tolerance, diversity, education, social values, citizenship, critical education, peace education programs, social justice

* Adres: Zakład Pedagogiki Specjalnej, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański, ul. Jana Bażyńskiego 4, 80-309 Gdańsk

** Finansowanie publikacji: Uniwersytet Warszawski

Wprowadzenie

Życie społeczne – aktualnie w obliczu rosnących napięć i konfliktów – ujawnia, jak fundamentalną wartością jest poczucie bezpieczeństwa, a w szczególności pokój. Obserwowane konflikty społeczne prowadzą do zjawisk określanych jako kryzys cywilizacyjny, czego ilustracją są masowe migracje z obszarów dotkniętych działaniami wojennymi. Dodatkowo niepokój społeczny budzą katastrofy, takie jak: katastrofy naturalne (np. powodzie, trzęsienia ziemi, huragany), katastrofy ekologiczne (np. zanieczyszczenie środowiska, wycieki ropy naftowej) oraz katastrofy gospodarcze (m.in. kryzysy finansowe, załamanie rynków pracy) i ich konsekwencje. Badania wskazują, że zjawiska te mają wielowymiarowy wpływ na struktury społeczne i ekonomiczne, co prowadzi do destabilizacji na globalną skalę (Johnson, Brown, 2019; Smith, 2020).

Problematyka pokoju nie jest zagadnieniem nowym. Jednak dziś rozważamy ją w zupełnie innej rzeczywistości społecznej. Kategoria pokoju ma charakter poliseimiczny i znajduje zastosowanie w różnych obszarach dyskursu społecznego – od debat publicznych i programów edukacyjnych po strategię współpracy w ramach międzynarodowych partnerstw akademickich. Pokój podlega różnorodnym interpretacjom i w zależności od przyjętej optyki badawczej, w ramach której jest rozpatrywana, posiada różne znaczenia. W analizach teoretycznych podejmujących kategorie pokoju wyróżniamy dwa poziomy jej rozpatrywania: deklaracyjny, operujący w zamkniętych ramach oraz praktyczny, koncentrujący się na realnym zastosowaniu idei pokoju w kontekście społecznym. Kluczowym aspektem drugiego poziomu jest wypracowywanie strategii zaradczych, które mają na celu przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom i ryzykom dla jednostek oraz społeczeństw (Galtung, 1996; Lederach, 1997).

W tym tekście omawiam kluczowe kwestie badawcze dotyczące problematyki pokoju, analizowane w nurcie myśli humanistyczno-społecznej. Wyłania się więc, fundamentalne pytanie o rolę edukacji wobec współczesnych kryzysów, o jej znaczenie w kształtowaniu postaw współodpowiedzialności. Celem prowadzonych tutaj rozważań jest zrozumienie, w jaki sposób teoretyczne koncepcje pokoju mogą zostać przełożone na konkretne działania społeczne (Bourdieu, 2007). Z tej perspektywy edukacja jawi się jako zasadniczy czynnik, który nie tylko skłania do refleksji nad pojęciem pokoju, ale także mobilizuje do aktywnego działania na rzecz budowania bardziej sprawiedliwego i odpowiedzialnego społeczeństwa. Jest to szczególnie istotne w obliczu współczesnych wyzwań. W tym kontekście analiza warunków pokoju staje się istotnym punktem odniesienia w debacie na temat społecznej odpowiedzialności instytucji akademickich. W miarę jak zgłębiały teoretyczne podstawy, dostrzegamy, w jaki sposób mogą one przekładać się

na konkretne działania, mające na celu wzmocnienie wspólnoty akademickiej oraz promowanie współpracy między jej członkami (Wallensteen, 2011, s. 14–23).

Aby osiągnąć zamierzone rezultaty zastosowałam podejście jakościowe, przyjmując analizę tematyczną jako główną metodę badawczo-analityczną (Braun, Clark, 2024). To podejście pozwala na eksplorację złożoności zjawisk związanych z edukacją dla pokoju, umożliwiając uchwycenie subtelnych niuansów i kontekstów, które mogłyby umknąć w badaniach ilościowych. Na potrzeby badań dokonałam celowego doboru artykułów naukowych, spełniających kryteria zgodne z przyjętym zakresem badawczym. Wybrane publikacje bezpośrednio dotyczą edukacji dla pokoju, w tym są prace syntetyzujące tę problematykę. Kryteria selekcji obejmowały artykuły opublikowane w recenzowanych czasopismach naukowych w ciągu ostatnich pięciu lat, dostępne w języku angielskim, rozpoznawane jako te mające znaczący wkład w rozwój teorii edukacji dla pokoju, zwłaszcza w odniesieniu do kształcenia na uczelniach. Wśród analizowanych prac znalazły się publikacje takich autorów, jak: Daniela Lehner (2021), Juliet Millican i in. (2021), Ni Wayan Surya Mahayanti i in. (2025), Yedi Purwanto i in. (2023), Rosana Ruiz-Sánchez (2024), czy Wahyu Nanda Eka Saputra i in. (2025).

W badaniach zastosowałam analizę tematyczną, która przebiegała następująco: (1) zapoznanie się z materiałem, (2) poszukiwanie wzorców tematycznych, (3) identyfikacja i interpretacja głównych tematów oraz (4) synteza wyników. Dzięki tym etapom możliwe było nie tylko zidentyfikowanie kluczowych tematów, ale także ich refleksyjne odczytanie w kontekście istniejącej literatury, co przyczyniło się do szerszego zrozumienia problematyki pokoju. W wyniku przeprowadzonej analizy wyodrębniłam cztery główne obszary badawcze: (1) analizę kontekstów pokoju, (2) programy edukacji dla pokoju, (3) współpracę uniwersytetów w rozwoju programów edukacji dla pokoju oraz (4) rolę uniwersytetów w edukacji na rzecz pokoju. Wyodrębnienie tych kategorii pozwoliło na głębsze zrozumienie analizowanej problematyki oraz jej umiejscowienie w kontekście istniejącej literatury.

Przeprowadzone prace analityczne wskazują na intensyfikację badań nad edukacją dla pokoju w różnych kontekstach, od globalnych tendencji po specyficzne uwarunkowania lokalne. Zestawione badania uwypuklają kluczową rolę edukacji dla pokoju jako fundamentalnego komponentu w kształtowaniu norm społecznych oraz promowaniu wartości, takich jak wzajemne zrozumienie, tolerancja i integracja społeczna. Edukacja dla pokoju nie tylko stanowi istotny mechanizm rozwijania kompetencji w zakresie transformacji konfliktów, lecz także przyczynia się do wzmacniania empatii, współpracy i spójności w heterogenicznych środowiskach społecznych. Istotnym aspektem skuteczności edukacji dla pokoju jest jej kontekstualizacja w ramach określonych uwarunkowań społeczno-kulturowych, co warunkuje jej adekwatność w przeciwdziałaniu współczesnym wyzwaniom

społecznym oraz w długofalowym wspieraniu zrównoważonego rozwoju społecznego. Znaczenie tej problematyki znajduje potwierdzenie w dynamicznie rosnącej liczbie publikacji naukowych, podkreślających interdyscyplinarne oraz ewolucyjne ujęcie edukacji dla pokoju jako narzędzia transformacyjnego w społeczeństwach pluralistycznych.

Analiza kontekstów pokoju: kluczowe perspektywy na podstawie przeglądu literatury

Celem dociekań jest przybliżenie kluczowych uwarunkowań dotyczących pokoju oraz ich istotnych znaczeń dla edukacji dla pokoju. Ważne jest wskazanie, w jaki sposób pokój jako kategoria teoretyczna jest rozpatrywany z punktu widzenia myśli społecznej, humanistycznej i filozoficznej. Proponowane studium nie ma na celu pełnej rekonstrukcji zagadnienia, lecz identyfikację istotnych perspektyw, które są kluczowe dla budowania i utrzymywania pokoju.

Należy podkreślić, że dokonany przegląd literatury stanowi autorską propozycję analizy kontekstów pokoju, opracowaną na podstawie dostępnych źródeł. W tym artykule nie ograniczam się jedynie do przytoczenia istniejących typologii czy stanowisk poszczególnych autorów, lecz podejmuję próbę syntetycznego ujęcia oraz interpretacji w ramach własnej koncepcji. W ten sposób przedstawione kategorie są wynikiem analizy wybranych źródeł i nie stanowią jedynie odwzorowania wcześniej ustalonych podziałów w literaturze.

Po pierwsze w kontekście społecznym stawia się pytania o wpływ pokoju na struktury społeczne, relacje między grupami oraz procesy integracji i inkluzji społecznej (Lederach, 1997, s. 23–45). Po drugie w kontekście politycznym bada się mechanizmy utrzymania pokoju, analizując rolę instytucji międzynarodowych oraz strategie zapobiegania konfliktom zbrojnym (Galtung, 1969, s. 167–180). Po trzecie w kontekście filozoficznym rozważane są kwestie związane z pokojem w tradycji filozoficznej, w tym koncepcje etyczne dotyczące pokoju, sprawiedliwości i ludzkiej natury (Kant, 1903, s. 93–130). Po czwarte w kontekście psychologicznym analizuje się wpływ pokoju na zdrowie psychiczne oraz rolę edukacji dla pokoju (Fromm, 1956, s. 89–102). Po piąte w kontekście ekologicznym bada się związek między pokojem a ochroną środowiska oraz wpływ konfliktów na ekosystemy (Al Gore, 1992, s. 251–270).

W nawiązaniu do przedstawionych zależności, warto zadać pytanie, jak one mogą przełożyć się na proces edukacji dla pokoju. Każdy z przywołanych kontekstów – społeczny, polityczny, filozoficzny, psychologiczny i ekologiczny – dostarcza cennych wskazówek, które mogą być włączone do programów edukacyjnych, wzbogacając nauczanie o kluczowe perspektywy niezbędne do budowania trwa-

tego pokoju. Konieczność kształtowania umiejętności współpracy oraz empatii wśród uczniów wynika z kontekstu społecznego, z potrzeby integracji i inkluzji. W tym ujęciu edukacja dla pokoju nie tylko angażuje uczniów w działania promujące zrozumienie różnorodności, ale także sprzyja harmonijnemu współżyciu w społeczeństwie. Przechodząc do kontekstu politycznego, można zauważyć, że analiza mechanizmów utrzymania pokoju i strategii zapobiegania konfliktom, staje się kluczowym elementem procesu edukacyjnego. Wprowadzenie tych zagadnień przyczynia się do rozwijania aktywnego i odpowiedzialnego obywatelstwa, co jest niezbędne w demokratycznych społeczeństwach. Rozważając aspekt filozoficzny, warto zauważyć, że refleksja nad etycznymi aspektami pokoju inspirowa do krytycznego myślenia. Tego rodzaju myślenie wzmacnia moralne zrozumienie wartości, które są istotne dla utrzymania pokoju, łącząc w ten sposób np. nauczanie w szkole z głębszymi pytaniami o sens i cel edukacji. Natomiast w kontekście psychologicznym, uwzględnienie wpływu pokoju na zdrowie psychiczne oraz rozwój umiejętności radzenia sobie z konfliktami, jest kluczowe dla tworzenia pozytywnych relacji interpersonalnych. W tym miejscu można dostrzec jak psychologiczne aspekty edukacji dla pokoju współgrają z wcześniejszymi, społecznymi i politycznymi, tworząc spójną całość. Z kontekstu ekologicznego zaś wynika, że współczesne konflikty często mają swoje źródło w zasobach naturalnych. Z tego powodu włączenie tematów dotyczących ochrony środowiska w program edukacji dla pokoju, staje się nie tylko aktualny, ale i niezbędny. Takie podejście integruje wszystkie wcześniej omówione aspekty, pokazując, że zrozumienie i rozwiązanie problemów ekologicznych jest kluczowe dla zapewnienia trwałego pokoju w społeczeństwie.

Unaocznione tu sposoby widzenia stanowią zarówno teoretyczne ramy, jak i praktyczne narzędzia, które mogą wzbogacić edukację dla pokoju. Dzięki nim edukacja ta jawi się jako kompleksowa i skuteczna w przeciwdziałaniu konfliktom oraz promowaniu trwałego pokoju. Pytanie o wpływ tych kontekstów na proces edukacji dla pokoju, skłania do refleksji nad ich praktycznym zastosowaniem. Integracja różnych z przedstawionych perspektyw może prowadzić do tworzenia programów edukacyjnych, które odpowiadają na istniejące wyzwania i przyczyniają się do budowania sprawiedliwego oraz trwałego pokoju w społeczeństwie.

Relacje między opisanymi w artykule kontekstami edukacji dla pokoju a ich bezpośrednim wpływem na proces edukacyjny, można rozpatrywać w kilku kluczowych aspektach. Po pierwsze koncepcja edukacji dla pokoju, jak dowodzi analiza literatury pedagogicznej, stanowi fundament dla budowania i utrzymania pokoju. Oznacza to, że edukacja nie tylko przekazuje wiedzę, ale także kształtuje postawy i wartości sprzyjające harmonijnemu współżyciu w społeczeństwie. Z perspektywy pedagogiki uciśnionych Freire'a (1970, s. 79–86), uczenie się staje się aktywnym procesem dialogicznym, który promuje współdzielenie doświadczeń. Taki

model może prowadzić do większej empatii i zrozumienia między różnymi grupami społecznymi, co jest kluczowe w kontekście edukacji dla pokoju. Po drugie Hajir i Kester (2020, s. 290–295) wskazują na znaczenie rozumu i dialogu jako narzędzi do wprowadzenia zmian. Ich uwagi na temat nierównej dynamiki władzy podkreślają, że edukacja dla pokoju musi być świadoma istniejących strukturalnych nierówności, aby mogła skutecznie działać. To wskazuje na konieczność włączenia różnorodnych doświadczeń i perspektyw w proces edukacyjny, co może wzbogacić dyskusję i umożliwić uczniom krytyczne myślenie o problemach społecznych. Wreszcie rozwój koncepcji krytycznej edukacji dla pokoju przez Zembylasa (2018, s. 6–22), który koncentruje się na nierównościach strukturalnych, sugeruje, że edukacja powinna nie tylko informować, ale także wyposażać uczniów w umiejętności potrzebne do wprowadzania transformacyjnych zmian. Taki holistyczny i krytyczny sposób myślenia pozwala studentom na aktywne uczestnictwo w procesach społecznych, co jest niezbędne dla osiągnięcia sprawiedliwości społecznej. Konkludując, edukacja na rzecz pokoju powinna zająć się dynamiką władzy oraz nierównościami strukturalnymi, umożliwiając studentom wprowadzanie istotnych zmian w tych obszarach (Purwanto i in., 2023, s. 2 i następne). W edukacji dla pokoju kluczowe jest połączenie teorii z praktyką. Dzięki temu uczniowie rozwijają umiejętności krytycznego myślenia oraz postępują w dążeniu do sprawiedliwości społecznej. Edukacja ta nie tylko dostrzega istniejące nierówności, ale również staje się narzędziem, które pomaga je przezwyciężać. W praktyce oznacza to, że uczniowie są zachęceni do aktywnego uczestnictwa w działaniach na rzecz pokoju i równości.

Przed przystąpieniem do dalszych rozważań, istotne jest odniesienie się do artykułu autorstwa Yedi Purwanto i in. (2023), który dostarcza istotnych informacji na temat kluczowej roli edukacji dla pokoju w kształtowaniu przyszłych studentów. Przedstawione w nim wyniki systematycznego badania dotyczącego koncepcji i praktyk edukacji dla pokoju na różnych uniwersytetach, mogą stanowić istotne źródło inspiracji dla instytucji pragnących wdrożyć podobne programy. Przywołany artykuł identyfikuje kluczowe zagadnienia związane z edukacją na rzecz pokoju, takie jak współpraca uniwersytetów z instytucjami zewnętrznymi, a także podejmowanie i wspieranie inicjatyw, które mają na celu kształtowanie świadomości praw obywatelskich wśród studentów. Kwestia programów nauczania, poruszona w artykule, może przyczynić się do rozwoju skutecznych strategii na studiach wyższych. W przywołanym tekście wreszcie zostało podkreślone, jak ważne jest traktowanie edukacji na rzecz pokoju jako priorytetu, co jest kluczowe dla budowania bezpiecznego i harmonijnego środowiska akademickiego. Dla mnie ten artykuł stał się inspirującym źródłem, gdyż prezentuje ważne badania i analizy. Z uwagi na ich ogólną dostępność, może je zgłębiać każdy zainteresowany tematem czytelnik.

Programy edukacji dla pokoju

Analiza literatury dotyczącej problematyki pokoju, uwidoczniła rozwój programów edukacji dla pokoju, które stanowią istotny obszar badań. Programy te skupiają się na przekazywaniu wiedzy o konfliktach oraz na rozwijaniu kompetencji interpersonalnych, takich jak tolerancja, empatia i współpraca. Edukacja dla pokoju wykracza poza teoretyczne ramy, angażując społeczności w praktyczne działania na rzecz budowania pokoju. W związku z tym warto przyrzeć się różnym modelom i podejściom w ramach edukacji dla pokoju oraz ich wpływowi na kształtowanie postaw młodych ludzi. Sunaryo Kartadinate i in. (2015, s. 45–50) zidentyfikowali oraz opisali kluczowe komponenty programu edukacji dla pokoju, które zasługują na szczegółowe omówienie. Wprowadzenie tych elementów do analizy przyczyni się do zachowania strukturalnej integralności oraz merytorycznej spójności rozważanego zagadnienia, co jest niezbędne dla kompleksowego ujęcia problematyki edukacji w zakresie wybranego tematu.

Tabela 1. Program edukacji dla pokoju adresowany do studentów

I KOMPONENT	II KOMPONENT	III KOMPONENT	IV KOMPONENT	V KOMPONENT
Promowanie współpracy wśród uczniów	Zakłada, że edukacja dla pokoju powinna zapewniać sprawiedliwe i korzystne dla wszystkich gwarancje praw i obowiązków	Szkolenie uczniów w zakresie konstruktywnego rozwiązywania sporów, co ma na celu wyposażenie ich w umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach	Obejmuje zintegrowane lekcje negocjacji i mediacji, które mają na celu konstruktywne rozwiązywanie konfliktów	Studia nad znaczeniem wartości obywatelskich oraz ich wpływu na długoterminowe interesy społeczności

Źródło: Opracowanie własne.

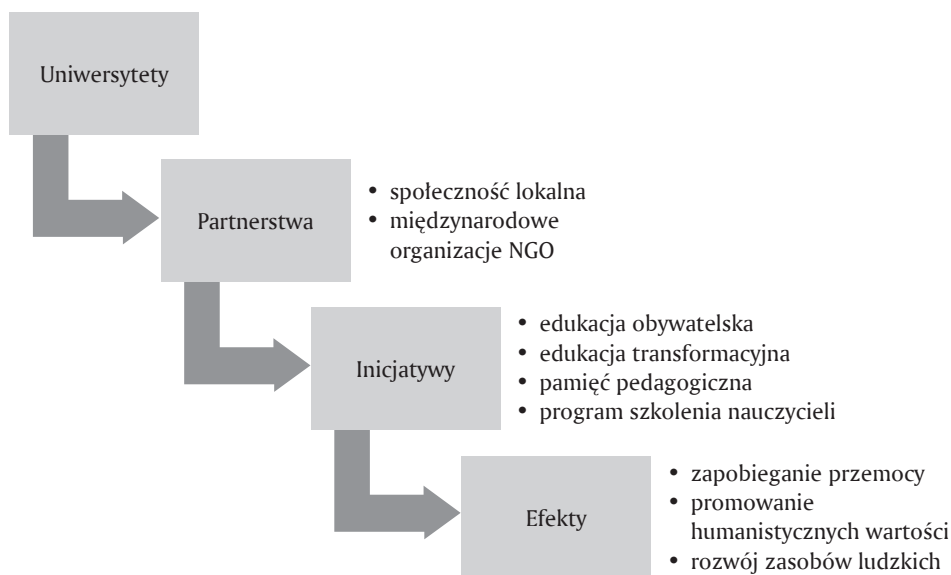
Implementacja tych pięciu komponentów w programach edukacyjnych może przyczynić się do kształtowania świadomych, odpowiedzialnych i empatycznych obywateli, którzy będą zdolni do budowania i utrzymywania pokoju w swoich społecznościach. Poprzez edukację dla pokoju uczniowie nie tylko zdobywają wiedzę, ale także rozwijają umiejętności i postawy niezbędne do tworzenia świata opartego na zrozumieniu, równości i pokoju (zob. Purwanto i in., 2023, s. 4–5).

Rola uniwersytetów w edukacji na rzecz pokoju i proces współpracy

Kolejnym aspektem, który wyłonił się w toku przeprowadzonej analizy literatury dotyczącej edukacji dla pokoju, jest współpraca uniwersytetów w rozwoju programu edukacji dla pokoju (zob. rycina 1).

Uniwersytety nawiązują partnerstwa z różnorodnymi organizacjami, co umożliwia wdrażanie zróżnicowanych inicjatyw edukacyjnych, mających na celu promowanie pokoju oraz zapobieganie przemocy w społeczeństwie (Johnson, 2019, s. 173–194; Kasumagić-Kafedžić, Masabo, Almanza, 2021, s. 569–590; Millican, 2021; Sahar i Kaunert, 2021, s. 57–78). Analizy przeprowadzone przez Sahar i Kaunerta (2021, s. 57–78) wskazują na kluczową rolę szkolnictwa wyższego w kształtowaniu zdrowego klimatu demokratycznego, co jest rezultatem działań podejmowanych przez studentów. Edukacja na poziomie uniwersyteckim nie tylko kształci zasoby ludzkie w zakresie wiedzy i innowacji, lecz także rozwija umiejętności dostępu do informacji i wspiera kreatywność, co pozytywnie wpływa na rozwój kraju oraz na funkcjonowanie instytucji państwowych.

Badania Akkady i Hendersona (2021) podkreślają rolę wykładowców uniwersyteckich. Oprócz stawianych przed nimi wyzwań związanych z sytuacją edukacyjną,

Rycina 1. Współpraca uniwersytetów w rozwoju programu edukacji dla pokoju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Sahar i Kaunert (2021, s. 57–78), Millican (2021), Kasumagić-Kafedžić, Masabo, Almanza (2021, s. 569–590) oraz Johnson (2019, s. 173–194).

widzą ich jako agentów zmian w społecznościach po konfliktach. W związku z tym istotne jest dalsze wspieranie współpracy między uniwersytetami a organizacjami pozarządowymi, co wzmocni potencjał edukacyjny w kontekście budowania pokoju i stabilności społecznej. W przywoływanych tu analizach wskazuje się na kilka uniwersytetów i ich rolę w edukacji na rzecz pokoju. Uniwersytet Andyjski w Bogocie (Kolumbia) jest omawiany w kontekście pedagogiki pamięci i etyki moralnej. Uniwersytety na Wybrzeżu Kości Słoniowej analizowane są pod kątem polityki rozwiązywania lokalnych konfliktów. Uniwersytet Zachodniej Kenii wspomniano w związku z zakazem wstępu polityków na kampus. Uniwersytet Rwandy oferuje program nauczania dotyczący międzykulturowości oraz edukacji o demokracji i prawach człowieka. W Kenii uniwersytety zmagają się z brakiem kursów edukacji dla pokoju z powodu ograniczeń w materiałach i kadrze. Analiza funkcjonowania tych uczelni w obecnej sytuacji, ich rola, jaką odgrywają wobec napotykanых wyzwań, ukazuje ich znaczenie dla pokoju (Purwanto i in., 2023). Na podstawie dotychczasowych rozważań można dokonać symbolicznego podsumowania: edukacja na rzecz pokoju nie tylko stanowi istotne narzędzie w budowaniu harmonijnego społeczeństwa, ale także wymaga ciągłej analizy oraz dostosowywania do zmieniających się warunków społecznych, politycznych i ekologicznych. Wysokiej jakości programy edukacji dla pokoju, mogą zatem stanowić kluczowy element w dążeniu do trwałego pokoju i stabilności społecznej. Bogusław Śliwerski (2023) podkreśla, że w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak wojny, terroryzm oraz różnorodne formy zła występującego w społeczeństwie, edukacja powinna skupiać się na promowaniu pokoju jako wartości. Zagadnienie pokoju odnosi się w pedagogice nie tylko do braku konfliktu, ale zakłada aktywne dążenie do zrozumienia, współpracy oraz budowania relacji opartych na empatii. Nauczyciele ponoszą odpowiedzialność nie tylko za przekazywanie wiedzy, ale także za kształtowanie postaw młodego pokolenia, które powinno być świadome zagrożeń wynikających z przemocy oraz nietolerancji. Wyłaniające się zjawisko „zbójckiej kultury” wymaga krytycznej analizy stojących za nim „norm społecznych”, które mogą prowadzić do agresji i przemocy. Krytyczne podejście do niego, może pozwolić pedagogice stać się narzędziem w walce z dehumanizacją i dystansowaniem się wobec drugiego człowieka. Edukacja dla pokoju staje się nie tylko odpowiedzią na historyczne zło, ale także sposobem na budowanie przyszłości, w której młode pokolenia będą zdolne do konstruktywnego dialogu i aktywnego przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji i przemocy. W tym sensie pokój staje się kluczowym elementem, który pedagodzy powinni wprowadzać w proces nauczania, aby wychować świadomych i odpowiedzialnych obywateli, zdolnych do tworzenia harmonijnego społeczeństwa.

Przedstawione tutaj analizy pokazują, że pokój należy traktować jako wartość, która w istotny sposób kształtuje życie społeczne. Z tej perspektywy dostrzegam

jednak określone trudności związane z legitymizacją wartości, które reprezentuje pokój. Kluczowe pytania dotyczące tego, kto powinien definiować ramy wartości oraz jakie mechanizmy legitymizujące są obecne w różnych kontekstach społecznych, ujawniają złożoność tej problematyki. Teoria legitymizacji Petera Bergera, dostarcza użytecznych narzędzi do badania tych zjawisk, wskazując na obiektywny i subiektywny aspekt procesu formułowania wartości, który wymaga zarówno społecznego konsensusu, jak i indywidualnej internalizacji (Berger, 1997, s. 64).

Kiedy mówimy o uniwersalizacji w edukacji, dostrzegamy tendencję do stosowania jednych i tych samych metod czy idei w różnych środowiskach edukacyjnych, zakładając, że będą one skuteczne wszędzie. Takie podejście, podobnie jak w przypadku wartości pokoju, ignoruje złożoność i różnorodność doświadczeń edukacyjnych, co prowadzi do uproszczeń i nieporozumień. Uniwersalizacja wartości i celów edukacyjnych, takich jak wolność, równość czy sprawiedliwość, może prowadzić do ich spłycenia i/lub zniekształcać rzeczywiste potrzeby uczestników procesu edukacyjnego, co ogranicza potencjał emancypacyjny edukacji i utrzymuje istniejące struktury władzy. Wobec wyzwań globalizacji oraz różnorodności kulturowej, zarówno analiza wartości związanych z pokojem, jak i krytyczna refleksja nad uniwersalizacją w edukacji stają się kluczowe dla dalszego rozwoju myśli pedagogicznej oraz strategii społecznych, które mają na celu promowanie stabilizacji i współpracy w różnych środowiskach społecznych. W związku z tym podejście do wartości powinno być dostosowywane do lokalnych kontekstów, aby wspierać procesy emancypacyjne i upelnomocniające, a nie je osłabiać (Czerepaniak-Walczak, 2020, s. 133).

Podsumowanie

Aby skutecznie realizować cele związane z pokojem i sprawiedliwością, edukacja na rzecz pokoju powinna angażować i być procesem głębokiej analizy oraz transformacji konfliktów społecznych przy jednoczesnej świadomości ich kontekstu politycznego i społecznego. W obliczu neoliberalnych polityk istnieje ryzyko, że edukacja może być wykorzystywana do umacniania dominujących struktur władzy, zamiast sprzyjać krytycznej refleksji. Dlatego kluczowe jest przyjęcie krytycznego podejścia, które uwzględnia dynamikę procesów tworzenia tożsamości oraz mechanizmy nadawania znaczeń. Edukacji nie wolno poddawać się totalizującym tendencjom, które redukują różnorodność życia społecznego do jednowymiarowych narracji. Proces kształcenia powinien promować wiele perspektyw oraz budować przestrzeń dialogu, opartą na krytycznej refleksji i szacunku dla odmienności. Współcześnie istotne jest zrozumienie, że edukacja ma potencjał do kształtowania tożsamości, ale nie może być narzędziem do jej narzucania. Edukacja ma za zada-

nie inspirować do odkrywania własnych ścieżek poznania oraz otwierać drzwi do refleksji nad różnorodnością doświadczeń. W złożoności współczesnego świata to ona winna być przestrzenią, w której różne narracje mogą się spotykać, co umożliwia głębsze zrozumienie i akceptację odmienności.

Przeprowadzone przeze mnie badania pokazują rosnące zainteresowanie edukacją dla pokoju, co wpływa na jej uznanie jako kluczowego elementu w promowaniu harmonii oraz w rozwiązywaniu konfliktów. Interdyscyplinarne podejście, które łączy takie dziedziny jak psychologia, sztuka, historia i socjologia, sprzyja głębszemu zrozumieniu złożoności konfliktów oraz efektywnych metod ich rozwiązywania. Efektywność programów edukacji dla pokoju jest ściśle związana z lokalnymi uwarunkowaniami kulturowymi i społecznymi, co podkreśla konieczność dostosowania tych programów do specyfiki konkretnego kontekstu.

W analizowanych artykułach wskazuje się na niedobory metodologii badań nad edukacją dla pokoju, co implikuje potrzebę wprowadzenia bardziej zróżnicowanych oraz nowoczesnych podejść badawczych, w tym integracji metod ilościowych i jakościowych oraz aktualizacji istniejącej literatury.

Współpraca między uczelniami a instytucjami badawczymi jest kluczowa dla efektywnej wymiany wiedzy oraz najlepszych praktyk, co sprzyja rozwojowi skutecznych programów edukacji dla pokoju. Natomiast autorzy niektórych artykułów akcentują znaczenie kreatywności oraz metod artystycznych w edukacji dla pokoju, sugerując, że sztuka może pełnić rolę narzędzia analizy i transformacji konfliktów, co przyczynia się do budowania lepszych relacji społecznych oraz rozwoju empatii. Przeprowadzona analiza wskazuje także na istotne luki w literaturze dotyczącej edukacji dla pokoju, szczególnie w kontekście jej związku z prawami człowieka oraz nowoczesnymi wyzwaniem społecznymi.

Wszystko to skłania do wniosku, że przyszłe badania winny koncentrować się na efektywności różnych podejść edukacyjnych oraz ich wpływie na społeczeństwo. Edukacja dla pokoju jest kluczowym elementem w kształtowaniu aktywnych obywateli, zdolnych do zaangażowania się w procesy demokratyczne oraz działania na rzecz pokoju i sprawiedliwości społecznej.

References

- Akkad, A., Henderson, E. F. (2021). Exploring the role of HE teachers as change agents in the reconstruction of post-conflict Syria. *Teaching in Higher Education*, 29(1), 126–143.
- Badiou, A. (2007). *Święty Paweł. Ustanowienie uniwersalizmu*. Kraków: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Bajaj, M. (2015). Pedagogies of resistance and critical peace education praxis. *Journal of Peace Education*, 12(2).

- Berger, P. (1997). *Święty baldachim*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Luckmann, T. (1983). *Spółeczne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bourdieu P. (2007). *Szkic teorii praktyki poprzedzony trzema studiami na temat etnologii Kabylów*, tłum. W. Kroker. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Braun V., Clarke V. (2004). *Analiza tematyczna. Praktyczny przewodnik*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czerepaniak-Walczak, M. (2020). Iluzja upelnomocnienia jako środka emancypacji w edukacji i poprzez edukację. W: R. Włodarczyk (red.), *Utopia edukacyjna* (s. 127–142). Wrocław: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. London: Continuum.
- Fromm, E. (1956). *The art of loving*. New York: Harper & Row.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. SAGE Publications.
- Giroux, H. A. (2005). The terror of neoliberalism: Rethinking the significance of cultural politics. *College Literature*, 32(1), 1–19.
- Gore, A. (1992). *Earth in the balance: Ecology and the human spirit*. New York: Plume.
- Hajir, B., Kester, K. (2020). Critical peace education and the (il)logics of epistemic violence. *Journal of Peace Education*, 17(3), 290–295.
- Hajir, B., Kester, K. (2020). Toward a decolonial praxis in critical peace education: Postcolonial insights and pedagogic possibilities. *Studies in Philosophy and Education*, 39, 515–532.
- Hobson, C. (2011). Roundtable: Between the theory and practice of democratic peace. Introduction. *International Relations*, 25(2), 147–150.
- Johnson, A. T. (2019). University infrastructures for peace in Africa: The transformative potential of higher education in conflict contexts. *Journal of Transformative Education*, 17(2), 173–194.
- Johnson, L., Brown, K. (2019). *Global economic instabilities: The impact of financial crises on migration patterns*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1903). Perpetual peace: A philosophical essay. Translated with introduction and notes by M. Campbell Smith. London: Swan Sonnenschein & Co. LIM.
- Kartadinata, S., Affandi, I., Wahyudin, D., Ruyadi, Y. (2015). Pendidikan kedamaian. *Bandung: Remaja Rosdakarya*, 57, 37.
- Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Lehner, D. (2021). A poiesis of peace: Imagining, inventing, creating cultures of peace. The qualities of the artist for peace education. *Journal of Peace Education*, 18(2), 143–162.
- Luckmann, T. (1983). *Spółeczne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Mahayanti, N. W. S., Asril, N. M., Suwastini, N. K. A., Arnyana, I. B. P., Dantes, G. R., Pratiwi, N. P. A. (2025). The trends of peace education research in Indonesia: A bibliometric analysis aligned with quality of education. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 5(2), e02571.
- Millican, J., Kasumagić-Kafedžić, L., Masabo, F., et al. (2021). Pedagogies for peacebuilding in higher education: How and why should higher education institutions get involved in teaching for peace? *International Review of Education*, 67, 569–590.

- Purwanto, Y., Suprpto, D., Munaf, D. R., Albana, H., Marifatani, L., Siregar, I. (2023). Concept and practice of peace education in universities. *Cogent Education*, 10(2), 2260724.
- Ruiz-Sánchez, R. (2024). Peace education scientific literature scoping review. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias*, 3.
- Sahar, A., Kaunert, C. (2021). Higher education as a catalyst of peacebuilding in violence and conflict-affected contexts: The case of Afghanistan. *Peacebuilding*, 9(1), 57–78.
- Saputra, W. N. E., Rohmadheny, P. S., Hidayah, N., Supriyanto, A., Agungbudiprabowo, Handayani, T. (2025). Mapping research on peace education: A bibliometric analysis for future research programs. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 14(1), 61–73.
- Śliwerski, B. (2023). Pokój w ogrodzie nauk pedagogicznych. Wykład wygłoszony w ramach Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Wychowanie do pokoju. Między tradycją, ponowoczesnością a nowymi wyzwaniami” dnia 28 listopada 2023 r.
- Smith, J. A. (2020). *Environmental disasters and their socioeconomic impacts*. Oxford: Oxford University Press.
- Wallensteen, P. (2011). *Peace research. Theory and practice*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Zembylas, M. (2018). Con-/divergences between postcolonial and critical peace education: Towards pedagogies of decolonization in peace education. *Journal of Peace Education*, 15(1), 1–23.
- Zgrebniak, M. (2003). *Socjologia wiedzy w tradycji interakcyjno-fenomenologicznej*. Prace Wydziału Nauk Społecznych. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.